

ՀԱՆԴԵՍ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ

ԵՓՐԱՏԱՅ ԳԵՏԱՀՈՎՏԻՆ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ¹

Եփրատայ գետահովիտն, մարդկային գործունէութեան առաջին կենդանոցներէն մէկն, երկրիս ամենէն բարեբեր աշխարհներէն մէկն է: Հիւսիսային լայնութեան 30 և 40 աստիճանաց միջոց ըլլալով՝ իր դաշտերն արեւադարձային գաւառաց ամեն բարեմասնութիւններն ալ ունին, մինչդեռ Տիգրիսի ձախակողմն եղած բարձրաւանդակքն՝ բարեխառն կլիմայից շնորհքը կը վայլեն: Ներկայիս՝ կառավարութեան անհոգութիւնն և բնակաց երկարժամանակեայ թմրութիւնն՝ երկրին բնական հարստութիւնը նուազեցուցեր են. սակայն հողն միշտ նոյն է. և եթէ լաւ վարչութիւն մ'ըլլայ ու մեծ տնտեսական ձեռնարկութիւն մը, տեղւոյն ծածկուած շահագրեւորողները զարմանալի կերպով կրնան յորգել: Այն երջանիկ դիպուածն՝ որ քաղաքականութեան ընթացից մէջ պիտի ձգէ Նիւուէի և Բաբելոնի հին թագաւորութիւնները, անշուշտ պիտի ըլլայ Հընդկա-Եւրոպական երկաթիւղին ընդ մէջ Միջերկրական և Պարսկային Մովուց, կամ գոնէ Եփրատայ և Տիգրիսի բացումն առ շոգեմուղ նաւարկութիւն: Առջի խնդրոյն վրայօք շատ խօսուած է. երկրորդին վրայօք կ'արժէ քիչ մը

խօսիլ, մանաւանդ որ կը յուսացուի շուտով յաջողիլ, և վաճառականութեան մեծ շարժում մը պատճառել:

Շագէլ-Արապի (միացեալ Եփրատայ և Տիգրիսի) գետահովիտն՝ որ կը հասնի մինչև 'ի Պարսկային ծոց, Ասիական Թուրքիոյ բոլոր հարաւային արեւելեան մասը կը բովանդակէ, հանդերձ Պարսկաստանի արեւմտեան մասամբ. իսկ վերին կողմէն կը գրաւէ նաև մաս մը Հայաստանի: Ի միջակողմն կայ էլ ձէզիրէ կամ Միջագետք, ընդ մէջ երկու գետերուն, Մուսուլ մայրաքաղաքաւ: Տիգրիսէն անդին՝ Գիւրտիստան, կամ՝ Տիարպէքիւրի կողմնակալութիւնն. 'ի հարաւակողմն՝ Իրաք Արապի կամ Բաբելոն, որոյ մայրաքաղաքն է Պաղատա, մեծ շահաստանն բոլոր գետահովիտն:

Այս երեք բաժնէն արեւմտագոյնն և հիւսիսայինն՝ Գիւրտիստան կամ Տիարպէքիւր՝ երկիւղատ երկիր մ'է, բայց Միջագետաց դաշտերէն մաս մ'ալ կը գրաւէ: Գլխաւոր բերքն է բամբակ, գիստոր, ասոր, մորթեղէնք և խէժ: Ասրն կու գայ այն դաշտերէն ուր չուրնակ Արաքը կը թափառին, ընդ մէջ Մէրտիի և Բուսնէիլադայ, կամ Գիւրտիստանի լեռներէն. առջինն՝ որ յատկապէս անաղ կ'անուանի, աւելի մաքուր է, վասն զի անասունները խուզելէն առաջ կը լուան, և յարգի է քան

¹ Գրողն է Փրանկ մը յափն 1876:

գասն ֆրդաց, Կր ծախուի կտոր կտոր կամ հարիւրը մէկէն, 5 կամ 7 զուռուչի. տասն կտորի վրայ՝ հատ մ'ալ ձրի կը տրուի Վլախ բուրդին մեծ մասն Սէնթրալ-Գրիոյ վրայգը կը զրկուի 'ի փռանկատան և յԱւստրիա. մասն մ'ալ բնիկ երկրին մէջ կը սպառուի. ֆրդաց բուրդն՝ թէպէտ և նոյն յարգը չունի, բայց սակացն այն ալ կը գնուի, որովհետեւ Քուրդը յայսմ մասին շատ աւելի զիջող են քան զԱրաբս: Բամբակի մշակութիւնն դադրելէն ետեւ՝ բուրդի վաճառականութիւնն աւելի աճեցաւ. և տարին երկու միլիոն ֆրանգի դուրս կը զրկուի:

Բուն գլխորն կու գայ 'ի Պոնֆանայ. տարին իբրեւ 300,000 քիլոկրամ, որուն տասնորորդ մասը կ'առնու տէրութիւնն. կարմիր տեսակն՝ միայն 'ի Պաղտատ կը զրկուի:

Բամբակն՝ որ այս տարինբնա չի մշակուիր, կրնար շատ առատ և գեղեցիկ հունձը բնծայել Մծբնայ դաշտաց մէջ. — Գոմից մորթերն, իբրեւ 9500 հատ 'ի Պաղտատ կը զրկուին:

Բոլորն մէկէն Տիարպէքրի նահանգն հինգ միլիոն ֆրանգի վաճառք կը խաւրէ դուրս, որոց 2 միլիոնն, ըսինք, բուրդն է. երեք միլիոն վաճառք ալ դրսէն կ'ընդունի, որոց երկու միլիոնն հիւսուածք են: Քիւրտիստանէն այժու մորթիք ալ կը բերուին, որոց 200 հակ (բեւ) յամին 1873 զրկուեցաւ 'ի Մարսիլիա, 200 ալ 'ի Վ.Պոլիս:

Միջագետք ոչ վաճառականութեան կողմանէ և ոչ ալ քաղաքականութեան յատուկ կերպարանք մը չունի. Մասուլ՝ Տիարպէքրէն աւելի կախումն ունի 'ի Պաղտատ. և բոլոր նահանգին մէջ մասնաւոր ճարտարութեան բան մը չկայ, բաց 'ի Մասուլ մէջ մնացեալ քիչ արուեստներէն: Վաճառականական առևտուրն հոն տասն միլիոն ֆրանգի կը հասնի. արտահան և ներքապեր վաճառքն գրեթէ հաւասարաշափ են: Երկրին բերքերն են ասոր, մորթիք, գլխոր, և այլն: Ասրն աւելի դէպ 'ի Մէրտին կը խաւրուի, որ աւելի մօտ է

Հալապ քան Մասուլ: Դէպ 'ի Մասուլ կու գան բեռնարարձ լասոք, որոց փայտեղէն կազմածն՝ Պաղտատայ տանց շինութեան կը գործածուի:

Գանք յիրագ Արապի. գետոց հոսանքն և Ասորուց անապատին վտանգներն՝ դէպ 'ի հոս կ'իջեցնեն Տիարպէքրի և Միջագետք բուրդն ու կաշին. եւրոպական վաճառք ալ՝ ճամբուն ապահովութեանն համար՝ ծովով կու գան և վաճառքին կը թափեն 'ի Պաղտատ, ուսկից կը սփռուի բոլոր գետա, հովտին մէջ: Նոյն իսկ Պաղտատ ալ կը մատակարարէ մեծ մաս մը վաճառուց. 3 կամ 4000 տակառ արմաւ պտուղ, 1500 տակառ ասոր, որոյ ամենէն բաւական տեսակն կու գայ Արաբաց Պերիլամ և Մոնդէֆիք վիճակներէն, 200,000 քիլոկրամ ընտիր գլխոր Սիւլէյմանիէ, Ռէվանտոք և Քուհի գաւառաց: Այս բերքերն 'ի Մասուլ կ'իջնան լաստերով: 'ի Պաղտատ կը բերուին նաև քրքում, գաղի խէժ, և տեղւոյն մօտերէն քաղուած չոր պտուղք: Կ'երևի նաև քիչ մը բամբակ, երկուց գետոց միջոցը մշակուած. բայց կը գործածուի խոշոր հիւսուածոց համար, 'ի պէտս բնակչաց երկրին:

Այս նահանգին կլիմային տաքութիւնն կը ներէ մետաքսի բոժոժից դարմանն ալ՝ բաց օդու մէջ. որով Պաղտատու վաճառք մ'ալ կը հայթհայթի. բայց յամին 1872 չյաջողեցաւ բերքն. և Պարսկաստանի մետաքսն աւելի Տրապիզոնի ճամբան կը բռնէ: Իրագի բազմաթիւ Արաբացի ցեղը շատ անասուն կը դարմանեն, բայց երկիրն այնքան ընդարձակ է և բնակիչքն այնքան քիչ՝ որ տասնապատիկ աւելի շատ կ'ենգա, նենքը կրնային դարմանել. բուրդ, մորթ և կաշի այնպէս առատ են հոն ինչպէս 'ի Տիարպէքրի: Ռժոտերխանի կոյուած գաւանց մորթերն՝ Հալապի ճամբով 'ի Ռուսաստան կը զրկուին. յամին 1870 խաւրուեցան 70,000 կըտոր, հատն մէկ ֆրանգի, միջին հաշուով. փորձի համար նոյն տարին 1000 հատ ալ զրկուեցաւ 'ի Մարսիլիա:

Այս նահանգիս մէջ առատ է խէմն ալ.
բայց յամին 1870 բերքն չյաջողեցաւ.
միայն 100 մնտուկ դուրս զրկուեցաւ
100ական քիւրկրամ:

Պաղտատի վիճակին մէջ Աէկլաշի
բսուած ձիոց ցեղ մ'ալ կը դարմանուի,
որ մեծ համբաւ ունի յեգիպտոսս և 'ի
Հնդկիս. բայց տէրութիւնն վախճալով
անոնց նուազելուն, յամին 1873 ար-
դիւնց եօթն տարուան համար անոնց
արտահանութիւնը, թէ և լռելեայն
դեռ կը զրկեն, բայց քիչ թուով:

Ըսածներնէս երևի որ արտահանու-
թեան նիւթերն բաւական առատ են,
և հանքն ալ դիւրին է. և կրնայ ան-
համեմատ կերպով աւելի շատնալ, ու-
րով և դրսէն աւելի վաճառք ներս
մտցընել, ինչպէս որ արդէն աւելնա-
լու վրայ է այս. 1866-7 թուականին
Պաղտատու մաքսատունն իբր 22 միլիոն
զուրուշի ներքաւարքը վաճառք նշանա-
կած է, որոց 18 միլիոնն Պարսկաստանի
համար. անկէ ետև երթալով աւելցեր
է գումարն. 1870-1 թուականին եղած
31,383,000 զուրուշ, որոց 11 միլիոնն
միայն Պարսից բաժին, իսկ Եւրոպեա-
ցւոցն 20 միլիոն, հանդերձ Անգղիա-
կան Հնդկաստանի արտահանութեամբ,
որ յաջորդ տարին, 1872, աւելի եղած
է քան զ21 միլիոն (5,520,000 ֆր.)
Այս գումարիս 3,900,000 ֆրանգն է
ձեռագործաց համար, 570,000 երկաթի
ձողից, չաքարի, չուխայից, ճրագուի,
որգան կարմրոյ, և այլն: Իսկ 'ի 1874-5
ներքաւարքութիւնն հասաւ 48,151,647
զուրուշի:

Ամենէն աւելի փնտուած նիւթն է
բամբակեղէն հիւսուածքն, մանաւանդ
ամենէն հասարակ և արժան ու գոյն-
զգոյն տեսակն. յայսմ մասին յայտնի է
որ Անգղիոյ գործարանք կը գերազան-
ցեն. ամեն տարի 200,000 կտոր հընդ-
կակտաւ կը մըտնէ, 450,000 մնտու-
քուլաւ քաւէիս. կտորն կ'արժէ 34-38
ֆունտ. Նոյնպէս յԱնգղիոյ կու գան
պղինձ և գործուած ու անգործ երկաթ.
— Փռանկաստան կը խաւրէ հնդկա-
կտաւ, չուխայ, բրդեղէն հիւսուածք,

մետաքսեղէն, չաքար, նորելուկ նիւ-
թեր և որդան կարմիր. ասոնք ամենն
ալ շահարեր են, բայց շատ չեն գործ-
ածուիր, միայն թուղթն և երկաթ
մեծաքանակ կը վաճառուին:

Պաղտատ՝ Պարսկային ծոցոյ միջոցով
կ'ընդունի 'ի Հնդկաց՝ գաֆէ, համե-
մունք, կերպասեղէն և քիչ մը մետաքս.
Պարսկաստան՝ որ դիմացիկուն և աղէկ
լաթեր կը զրկէ՝ Եւրոպիոյ հետ յաջողու-
թեամբ կը մրցի. տարուէ տարի 3 մի-
լիոն քիւրկ ալ քուսէթի կը խաւրէ նարկի-
լէի համար. 33,000 ալ կապերտ մեծ ու-
պղտիկ. Եւրոպիոյ վաճառքն կը սփռուին
բոլոր գետահովտին գաւառաց մէջ,
և 'ի Պարսկաստան, մինչև 'ի Համատան,
Սպահան և Շիրազ: Պարսկաստան Եւ-
րոպայէն աւելի առուտուր ունի եփրա-
տայ գետահովտին մէջ. թէ և վերջի
տարիներս նուազած էր այս առուտուրս,
բայց նորէն անելու վրայ է. 1871ին
տոսկալի սոմն մեծ ֆրան տուաւ իրեն.
անկէ առաջ 1866-7ին բոլոր ներքսա-
բեր վաճառուց $\frac{6}{7}$ մասն իրենն էր.
1870-1ին, միայն 11 միլիոնի վաճառք
մտուց: Այն պատճառաւն է որ Եւրո-
պացւոց վաճառքն աւելի սկսան ներս
գալ: Բայց դարձեալ Պարսիկը աւելի
մեծագոյն մաս կ'առնուն անգղիական
և փռանկական վաճառուց. Պարսկային
բրդաստանն, Լօրիստան և Սպահան
իսկ իրենց պէտք եղած եւրոպական
վաճառքն կ'առնուն 'ի Պաղտատ. Գըր-
մանշահ, Շիրազ և Համատանն են Պաղ-
տատն ու Պասրան Պարսից գլխաւոր
շահաստան ընողը. ասկէց կ'երևի որ
թուրքիա որչափ ալ յետամնաց է՝ դեռ
գերազոյն է քան զՊարսից տէրու-
թիւնն: — Վաճառականութեան շա-
հուց թիւը գրելու է և Շիի Պարսից
ուխտագնացութիւնն՝ Ալիներուն գե-
րեզմանաց: — Պաղտատէն 'ի Դէհրան
անգղիացի սուրհանդակ մը կ'երթայ,
ոտքով, 40 օրուան մէջ:

Պաղտատ Արաբիոյ նաւահանգստից
հետ ալ յարաբերութիւն ունի, մանա-
ւանդ Մաշկադի հետ, և Ռուսաց հետ.
բայց նոռուտուն մեծ բան մը չէ: Այս

իրագայ մայրաքաղաքն իր բարգաւա-
ճանաց ատեն մեծ ճարտարութիւն
մ'ունէր, որոյ դեռ մնացորդն կայ. ի-
բրեւ 26,000 բամբակեղէն կամ մետաք-
սեղէն Գօղ կը շինէ, 24,000 մետաքսէ
գօտի, 50,000 բամբակէ բարակ հիւ-
սուած (percale), 115,000 կտոր բամ-
բակեղէն լաթ, բրդէ կամ ուղտու մաղէ
վերարկու, կօշիկ, և զէնք. Բայց սա-
կայն այս ամենն ալ բաւական չեն եւ-
րոպական վաճառուց հետ մրցելու, թէ
և իրենց գործածութիւնն տարածուած
է բոլոր գետահովտիս մէջ և 'ի Պարս-
կաստան:

Բայց որչափ ալ որ բարգաւաճ ըլլայ
Պաղտատու առուտորն՝ դեռ ոչինչ է
կարելոյն քով. գլխաւոր արգելք զար-
գացման այս զարմանալի երկրին, որ
կըրնար միլիոնաւոր բնակիչ դարմանել,
փոխանակ ամեն մէկ քառակուսի քի-
լոմետրի վրայ 8 կամ 9 հոգի ունենա-
լու, ճամբաներու վտանգն է. երկրին
գլխաւոր ապահանջն է՝ տեղափոխու-
թեան հնարքն, և ինչուան որ այս բանս
չապահովի՝ ապագայի յոյսն շատ կը
նուազի. Ամենէն շուտ հաղորդակցու-
թեան ճամբաներն հիմայ կամ գոցուած
են կամ վտանգաւոր. ամենէն ուղղակի
ճամբան Եփրատայ և Միջերկրականի
միջոց, որ է ընդ Հիդ-է Գատամր՝ հազիւ
կը բանի. Ասորուց անապատին Պէտէ-
ւիք հօն բռնացած են. և շատ հեղ ա-
նոնց դէմ զրկուած զօրքն օգուտ մը
չըրին. այս ճամբով Պաղտատէն 'ի Հա-
լէպ 30 օրուան մէջ կարելի էր երթալ.
Իսկ կարաւանք՝ որ կանոնաւոր կերպով
այս քաղաքներէս ու Մօսկէն և Գամաս-
կոսէն կ'երթան կու գան, 15 օր աւելի
կ'ուզեն, վասն զի գետոց եզերքէն չեն
կըրնար հեռանալ. 'ի վերայ այսր ամե-
նայի դարձեալ կը ստիպուին անցից
համար ընծաներ տալ ցեղապետաց,
Ուրեմն եւրոպական վաճառուց ներք-
սարերութիւնն միայն իր ճամբով կ'ըլ-
լայ. Պաղտատու վերջին կուսակալնե-
րէն մէկն, Միտղատ փաշայն (որ աւելի
անուանի եղաւ Օսմանեանց յետին քա-
ղաքական անցից պատճառաւ) լաւ ի-

մայեր էր նաւարկութեան կարեւորու-
թիւնն՝ ցամաքի ճանապարհաց անա-
պահովութենէն. Եփրատայ ջրոց առա-
տուլթեան ատեն՝ փորձեց անգլիացի
շոգենաւոր՝ դէպ 'ի Հալէպ վեր հանել.
Բայց գետոյն հանգամանքն չյաջողե-
ցին: Այն ատեն փռանկ ընկերութիւն
մը՝ առաջարկեց Տիգրիս գետը փոր-
ձել, որ աւելի քիչ արգելք ունի, և ա-
ւելի յուսալի է. բայց դեռ գործն չկա-
տարեցաւ: Աւելի յաջող եղաւ Եփրա-
տէն դէպ 'ի վար իջնելն. Պաղտատայ և
Պասրայի հետ կանոնաւոր հաղորդա-
կցութիւն կայ անգլիացի և թուրք շո-
գենաւոր. այս ճամբով միայն կ'ըլլայ օ-
տարական վաճառականութիւնն, և ծո-
վային նաւարկութեան ալ շարժում մը
կը պատճառէ: 1869ին 39 շոգենաւոր,
որոց 36 անգլիացի էին, 25,000 տա-
կառաչափ բեռամբք մտան 'ի Պասրա,
ուր 1400 առաջատարաւորք ալ եկան
30,578 տակառաչափով. 1870ին 952
նաւք եկան 557,000 տակառաչափ բե-
ռամբք, անկէ ետեւ ալ աւելի: Նաւուց
մեծ մասն Անգլիացուց են, և Պոմպայի
ու լիվըրբուլի գծին վրայ՝ դադար կ'առ-
նուն 'ի Պասրա: Եւ թէպէտ գետոյն
բերանն վտանգաւոր եղած է աւազոյ
կուտակութեամբ, բայց դեռ ապահո-
վագոյն ճամբան է. և երկու ապահո-
վական ընկերութիւնք (որոց մէկն
փռանկ է), կ'երաշխաւորեն Պաղտատի
և Պասրայի միջոց վտանգաց դէմ: Ան-
գլիացի շոգենաւորք ամեն 15 օր կը դա-
դրին 'ի Պասրա. 1873էն 'ի վեր ամեն
ամիս լոնտոնայի և Պոմպայի համար
նաւ կը մեկնի. որ կանգ կ'առնու նաեւ
'ի Քարաչի և ուրիշ հանգրուաններ՝
Պասրայէն մինչև 'ի ծով:

Թէպէտ և կանոնաւոր է այս հաղոր-
դակցութիւնն՝ բայց վաճառականու-
թիւնն աւելի ուղղակի ճամբայ կ'ուզէ.
ներքսարերութեան համար կարելի է
օգտակար ընել հիմկու կարաւաննե-
րը, և Արաբիոյ եզերաց երկայն շրջա-
պատէն ազատիլ. փռանկ վաճառակա-
նաց համար այս առթիւս պէտք է Պէ-
րուլթի ճամբան բռնել, Պէրուլթէն 'ի

Դամասկոս ամենէն սուղ ծախքն կ'ըլլայ 20 Փրանգ 200 օգգայի (256 քիլոկր.) համար. անկէ ինչուան 'ի Պաղտատ բաւական կ'ըլլայ 50 Փր. ըսել է իբր 30 Փրանգ 100 քիլոկրամի համար. Բովանդակենք խօսքերնհս. Պաղտատ հիմայ կ'ընդունի տարին 12 միլիոնէ աւելի վաճառք, ամենէն շատն բամբակեղէն խոշոր հիւսուածք գոյնզգոյն և արծան գնով. Եւրոպայէն կ'ուզի ևս չափար, մետաղեայ գործուածք, որ դան կարմիր, պղինձ, ճրագ, բրդեղէն

հիւսուածք և չուխայ : Բուրդն, ռծտէրխան ըսուած գառանց մորթն, գոլթորն ու մետաքս, ատենզը նաև բամբակն (որոյ համար այս տեղէն աւելի յարմար գետին չկայ), արտահանութեան պատուական նիւթեր են Եւրոպիոյ համար : Գետոց լրի ճամբաներ և անգղիա — հնդկի երկաթուղին՝ երբ 'ի գործ դրուին՝ կը խոստանան քիչ ատենէն այս գեղեցիկ երկիրներու մեծ բարեգաւաճանք մը, ուսկից Եւրոպիոյ ալ ոչ սակաւ շահ կ'ըլլայ :

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՕՐԷՆՔ ՄԸ

Հարբած մարդու մը տուած որ և իցէ փնտտուն պատասխանատու համարել գինեվաճառք կամ օրեվաճառն, իրաւ խիստ կանոն մը կը կարծուի, սակայն այս սկզբունքն օրէնք եղած է Ամերիկայի նահանգաց շատերուն մէջ :

Ըստ այսմ օրինաց, որովհետև ոգելից ըմպելիք վաճառողը վաստակ ունի, անոր համար իրաւացի է որ հատուցանէ ֆիսքսը. վասն զի այն ֆիսքսուց ուղղակի պատճառն ինքն եղած է այնպիսի հեղանիւթ վաճառելով, և իր գործակցութեամբ առաջ եկած անբարեխառնութենէն ֆիսքս կրող անձինք իրաւունք ունին դատ բանալու : Այս փորձն հասարակային ընդունելութիւն գտաւ Ամերիկայի մէջ. և վերոյիշեալ օրէնքը քանի մը բարեփոխութեամբ շուտ մը մօտք գտաւ ուրիշ նահանգաց մէջ ալ. և դատարանաց տարեգրութիւններուն մէջ դրոյմուած բազմաթիւ վճիռները ապացոյց են որ այն օրէնքն ազդու եղեր է :

Կիւ-Էոսթի նահանգին մէջ տիրող օրէնքն այսպէս կ'ըսէ. « Ամենայն այր, « կին, որդի, ազգական, պահապան, « խանութպան, կամ օր և իցէ ուրիշ « մէկն որ ֆիսքս կրեր է անձին, ստա-

« ցուածոց, կամ ապրուստի միջոցնե, « բուն, հարբած մարդէ մը, սովորաւ « կան հարբածութեանը պատճառաւ « կամ այլապէս որ և իցէ մէկէ մը, իրաւ « լուռք պիտի ունենայ դատ վարելու « ընդդէմ անոր, որ վաճառելով կամ « հայթայթելով ոգելից ըմպելիք՝ պատ « ճառ եղեր է կատարեալ կամ մասնաւ « կան հարբածութեան մէկ կամ շատ « անձանց » :

Ուրիշ նահանգաց մէջ եղած օրինաց համապատասխան լեզուն շատ կը տարբերի, ինչպէս նաև յաճախ կը տարբերին առժամանակեայ կանոնադրութիւններն. բայց գոյացութիւնը միշտ նոյն է. սակայն այս կարևոր զանազանութիւնը կայ որ մեծաւ մասամբ այն նահանգներն որոնց մէջ ընդունելի եղած է ֆիսքսուց հատուցման օրէնքը, ամենևին յիշատակութիւն չըլլուի թէ արդեօք օրինաւոր է թէ ապօրինաւոր վաճառումն ոգելից ըմպելեաց : Ողբ վաճառք կրնայ հրամանագիր առած ըլլալ, և կատարած ըլլալ այն ամեն պայմանն զոր կը պահանջէ օրէնքն այն չափով վաճառելու, ինչ չափով որ թոյլ կուտայ. և սակայն պատասխանատու կ'ըլլայ թէ որ խմողն հարբի և ֆիսքս տայ :